

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

ACADEMISCH GEVORMDE LERAREN IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS

Position paper

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen

Samenvatting

De KNAW maakt zich zorgen over het afnemende aandeel academisch geschoolde leraren in het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo). In deze *position paper* worden deze zorgen onderbouwd en worden aanbevelingen gedaan voor hoe we weer meer academisch geschoolde leraren in het voortgezet onderwijs kunnen krijgen en behouden. Samengevat is de boodschap:

De KNAW hecht veel waarde aan academisch geschoolde eerstegraadsleraren in het voortgezet onderwijs. In de bovenbouw van het vwo wordt de basis gelegd voor de wetenschappelijke attitude die nodig is voor een succesvolle universitaire studie. Dit vergt leraren die zelf een academische basis hebben en hun leerlingen bij hun intellectuele vorming kunnen begeleiden.

De komende jaren gaan er relatief veel leraren met pensioen. Het is daarom van belang voldoende nieuwe, goed gekwalificeerde leraren op te leiden. Dat geldt zeker voor die vakken waarvoor nu reeds een tekort bestaat.

De eerstegraadsleraren die (bijna) met pensioen gaan, zijn vaak academisch geschoold. Voor de jongere generatie leraren is dat niet meer vanzelfsprekend. Er zijn in hoofdzaak twee routes om eerstegraadsleraar te worden: via de universitaire lerarenopleidingen en via het hoger beroepsonderwijs (hbo). Op dit moment komen er voor de middelbare-schoolvakken wiskunde, natuurkunde en Duits vrijwel evenveel eerstegraadsleraren via het hbo in het voortgezet onderwijs als via de universiteit. Zonder maatregelen zal het aandeel academisch geschoolde leraren in het voortgezet onderwijs afnemen.

Om meer academisch geschoolde leraren voor de klas te krijgen moet het aantal gediplomeerden van de universitaire lerarenopleidingen drastisch toenemen. In deze *position paper* worden acties voorgesteld om die toename te bewerkstelligen.

Deze acties hebben betrekking op vier thema's:

- 1 Aantrekkelijker maken van de universitaire lerarenopleidingen voor zowel de studenten als de instellingen.
  - Studenten financieel compenseren voor de extra studiekosten van een educatieve master.
  - Subsidies voor zij-instromers en onbevoegden niet meer aan een school toekennen, maar persoonlijk maken.
  - Het opleiden van zij-instromers bekostigen vanuit de reguliere financiering van universiteiten.
- 2 Vergroten van de instroom.
  - Flexibiliteit in opleidingsroutes: per kandidaat kijken wat de meest geschikte route is.
  - Instroom van studenten uit brede bachelors (die niet één-op-één aansluiten bij een schoolvak) onder voorwaarden mogelijk maken.
  - In stand houden van programma's om academici te interesseren voor het voortgezet onderwijs, zoals 'Eerst De Klas' en 'OnderwijsTraineeship'.
- 3 Versterking van de universitaire lerarenopleidingen.
  - Betere integratie van vakinhoudelijke masteropleiding en educatieve masteropleiding.
  - Een krachtiger verbinding van de driehoek: lerarenopleiding, faculteit en school.
  - Versteving van de positie van vakdidactiek.
- 4 Verbetering van het imago van het lerarenberoep in de academische wereld.

Om leraren langdurig gemotiveerd en inzetbaar te houden, pleiten we tevens voor:

- Betere begeleiding van jonge leraren tijdens de startfase.
- Ontwikkeling van doorlopende leerlijnen en nascholing voor leraren.
- Verbetering van de arbeidsmobiliteit.
- Vergroting van de aantrekkingskracht van het beroep door een betere verbinding met actueel wetenschappelijk onderzoek.

Wat is het verschil tussen eerste- en tweedegraadsleraren?

In 2016 volgden ongeveer 960.000 kinderen een opleiding in het voortgezet onderwijs (vo) waarvan ongeveer 25% in de bovenbouw van havo of vwo. Hiervoor waren ruim 58.000 fulltime-equivalenten (fte) aan leraren nodig, waarvan ruim 14.000 fte op eerstegraadsniveau. Een eerstegraadsbevoegdheid is nodig om les te mogen geven in de bovenbouw¹ van havo en vwo. Een tweedegraadsbevoegdheid is nodig voor de eerste drie jaar van het havo en vwo, het vmbo, het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie.

Niet alle schoolvakken worden door evenveel leerlingen gevolgd, waardoor het aantal leraren per schoolvak varieert. De grootste schoolvakken voor eerstegraadsleraren zijn wiskunde, Nederlands, Engels en economie (zie bijlage, tabel 1).

---

¹ Bovenbouw is 4 en 5 havo en 4, 5 en 6 vwo

Waarom zijn academisch geschoolde leraren nodig?

Gezien het wetenschappelijk vormende karakter van het voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo), vindt de KNAW het van groot belang dat de eerstegraadsleraren **zelf** zoveel mogelijk academisch geschoold zijn. In de bovenbouw van het vwo wordt immers de basis gelegd voor de wetenschappelijke attitude die nodig is voor een succesvolle universitaire studie. Van leraren in de bovenbouw van het vwo mag dan ook worden verwacht dat zij voorlopers zijn in hun eigen schoolvak en in hun school, en dat zij in staat zijn het onderwijs dat zij geven te onderzoeken en waar nodig te verbeteren. Daarnaast mag van bovenbouwleraren worden verwacht dat ze in staat zijn om onderwijssituaties vanuit meerdere perspectieven te benaderen. Dit vergt leraren die **zelf** een academische basis hebben en van daaruit in staat zijn hun leerlingen bij hun intellectuele ontwikkeling te begeleiden. Bovendien kunnen leraren die zelf een universitaire studie hebben afgerond hun vwo-leerlingen beter adviseren bij hun studiekeuze. En ten slotte kunnen academisch geschoolde leraren bijdragen aan het verbinden van samenwerking, leren en onderzoek.

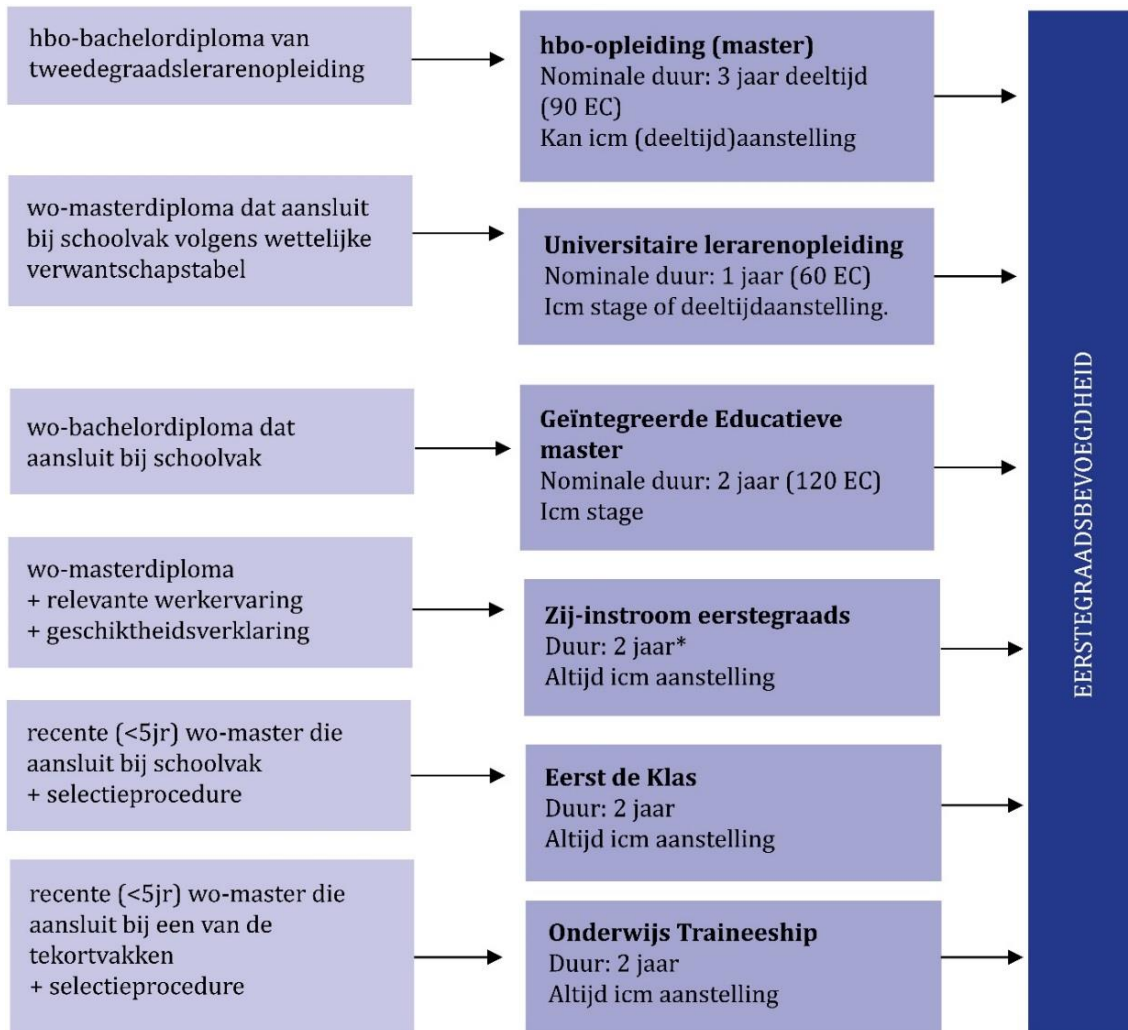
Hoe word je eerstegraadsleraar?

Er zijn vele manieren om eerstegraadsleraar te worden (zie figuur 1). In aantallen studenten zijn de belangrijkste routes:

- *Universitaire lerarenopleidingen.* Studenten die een wo-masterdiploma hebben, kunnen doorstromen naar een eenjarige universitaire lerarenopleiding. Voorwaarde hierbij is dat het betreffende masterdiploma aansluit bij het schoolvak. Bij de meeste universiteiten is het nu of in de nabije toekomst mogelijk om na de bachelorfase een geïntegreerde educatieve master te volgen, waarbij gedurende twee jaar de vakinhoudelijke en educatieve scholing wordt gecombineerd.
- *Hbo-master.* Leraren met een tweedegraadsbevoegdheid kunnen op het hbo een masteropleiding volgen tot eerstegraadsleraar. Deze wordt in deeltijd gevolgd, vaak in combinatie met een deeltijdbaan als leraar.

Zij-instromers

Onder bepaalde voorwaarden is het ook mogelijk om als zij-instromer eerstegraadsleraar te worden. Dit betreft veelal mensen die op latere leeftijd voor het onderwijs kiezen. Exacte aantallen hiervan zijn niet bekend, maar het gaat om een kleine minderheid ten opzichte van eerstegraadsleraren die een van bovenstaande routes hebben gevolgd.

Figuur 1: Routes naar het eerstegraadsleraarschap (CPB, 2017)

*Voor alle zij-instroomtrajecten geldt dat deze periode eenmalig met twee jaar verlengd kan worden.

In een poging om meer academici te interesseren voor een carrière in het onderwijs, zijn de afgelopen jaren twee trajecten gestart die gericht zijn op recent afgestudeerden met goede studieresultaten. 'Eerst De Klas' is een combinatie van werken in het voortgezet onderwijs en een leiderschapsprogramma in het bedrijfsleven. Het 'OnderwijsTraineeship' is een tweejarig leerwerktraject waarbij een (betaalde) baan als leraar op een middelbare school gecombineerd wordt met een verdiepingsprogramma en een universitaire opleiding tot eerstegraadsleraar. Dit programma is vooral gericht op die schoolvakken waar een tekort aan leraren dreigt te ontstaan. Beide programma's zullen in de huidige vorm echter stoppen. Aan een herontwerp wordt gewerkt. De KNAW pleit ervoor om deze programma's in stand te houden.

Educatieve minor

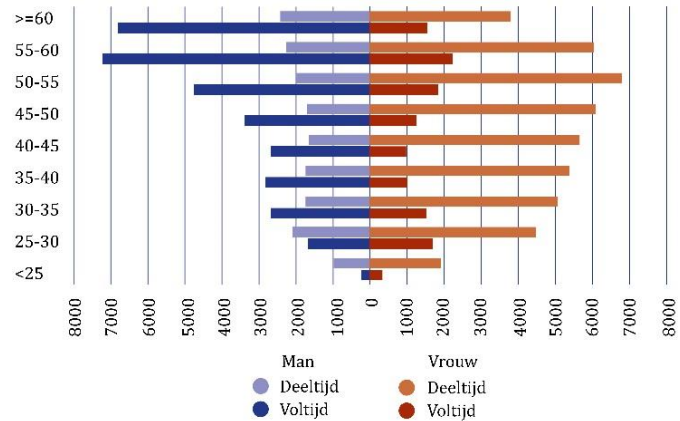
Studenten in het wetenschappelijk onderwijs kunnen een zogeheten educatieve minor volgen. De minor is onderdeel van de bacheloropleiding. In de *Regeling verwantschapstabel educatieve minor* is vastgelegd in combinatie met welke bacheloropleidingen de minor tot een bevoegdheid leidt. Deze minor levert een bevoegdheid op waarmee lesgegeven mag worden in de theoretische leerweg van het vmbo en de onderbouw van havo en vwo. In 2012 volgden 452 studenten deze minor (bron: NVAO, 2016). Sinds september 2016 kunnen ook studenten die de bacheloropleiding reeds hebben afgerond deze bevoegdheid behalen. Dit traject wordt de educatieve module genoemd.

Hoe ziet de toekomst eruit?

In het voortgezet onderwijs zijn relatief veel leraren ouder dan 55 jaar en die zullen de komende jaren uitstromen (zie figuur 2). De generatie eerstegraadsleraren die het komende decennium met pensioen gaat is veelal academisch geschoold. Om voldoende academisch geschoolde leraren te houden, moeten de universitaire lerarenopleidingen voldoende studenten trekken. De tekenen hiervoor zijn op dit moment niet gunstig. Na een sterke groei van het aantal afgestudeerden in de periode 2000-2012 is er nu zelfs sprake van een afname. De ramingen voorspellen een daling tot jaarlijks ongeveer 800 afgestudeerden (zie figuur 3).

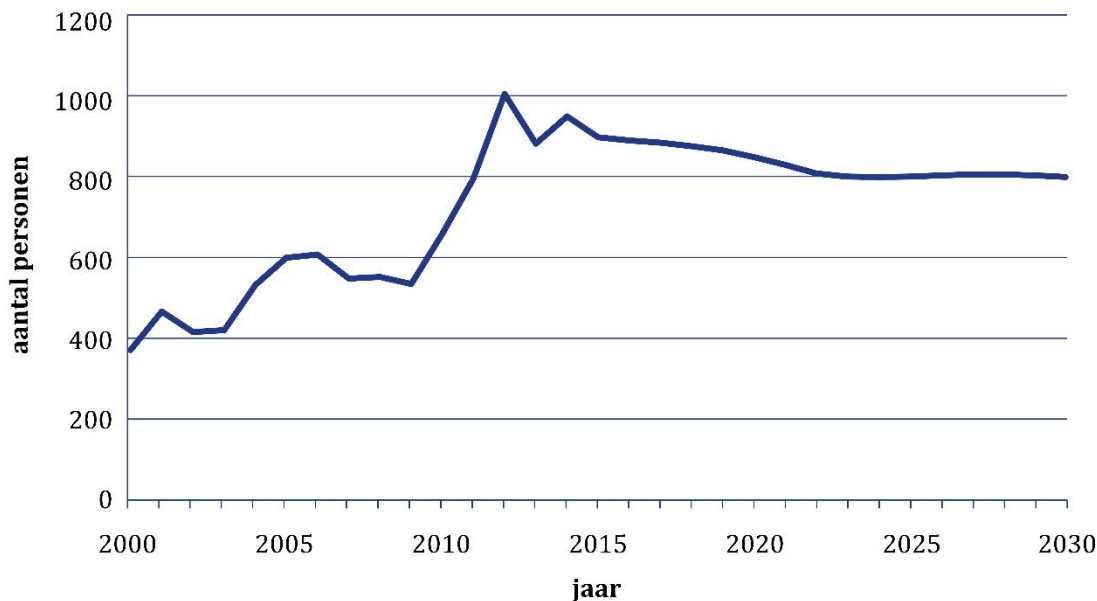
Figuur 2: Leeftijdspiramide voortgezet onderwijs 2014

Bron: VOION (2016)

Figuur 3: Ramingen afgestudeerden universitaire lerarenopleidingen

AFGESTUDEERDEN UNIVERSITAIRE LERARENOPLEIDING

Bron: Centerdata (2015). Gebaseerd op Referentieramingen OCW 2015.

In 2015 kwam ongeveer 37% van de eerstegraadsleraren (exclusief leraren lichamelijke opvoeding) via het hbo. Er zijn echter verschillen tussen de schoolvakken. Voor de vakken wiskunde, natuurkunde, scheikunde en Duits zijn de aantallen afgestudeerden van beide routes ruwweg even groot (zie tabel 2 in de bijlage). Afgestudeerden van de hbo-eerstegraadsopleidingen gaan ook iets vaker dan die van de universitaire lerarenopleidingen na hun afstuderen daadwerkelijk in het onderwijs werken: 88% voor de hbo-eerstegraads-afgestudeerden en 78% van de wo-afgestudeerden [CPB, 2017]. Kortom, zonder trendbreuk zal het aandeel academisch geschoolde leraren in het voortgezet onderwijs de komende jaren verder afnemen.

Voor sommige vakken is de situatie extra nijpend omdat er nu al een tekort aan leraren is. Hierdoor moeten vakken soms noodgedwongen door onbevoegde of onderbevoegde leraren worden gegeven. Dit

speelt vooral bij de vakken natuur- en scheikunde, techniek, wiskunde en Engels. Voor de nabije toekomst is de verwachting dat er vooral tekorten zullen optreden voor de vakken scheikunde, natuurkunde, Duits, klassieke talen en Frans [VOION, 2016].

Hoe krijgen we meer studenten naar de universitaire lerarenopleidingen?

Beter imago van lerarenberoep in de academische wereld

In de universitaire wereld worden iemands status en de promotiekansen over het algemeen bepaald door haar of zijn onderzoeksvaardigheden, blijkend uit aantallen publicaties en verkregen onderzoeksubsidies. Veel hoogleraren en universitaire docenten richten zich op een carrière in de wetenschap, en ook hun studenten bereiden ze hierop voor. Het leraarschap als carrièrekans krijgt weinig aandacht, of wordt vooral gezien als alternatief voor studenten die niet goed genoeg zijn voor een wetenschappelijke carrière.

Er is een attitudeverandering nodig waarbij het leraarschap als een volwaardig, eervol en aantrekkelijk beroepsperspectief voor studenten wordt gezien. De KNAW zal zich hiervoor inzetten. Zij bepleit dat wetenschappers actief trachten hun studenten voor het beroep van leraar te interesseren. Universiteiten kunnen hieraan bijdragen door in hun voorlichting aan (aankomende) studenten en op hun websites het leraarschap als beroepsmogelijkheid te benadrukken. Andere manieren zijn oriëntatiemodules in de bachelorfase en financiële voordelen voor studenten die voor een lerarenopleiding kiezen.

Universitaire docenten kunnen een rolmodel zijn en een krachtige stimulans voor studenten om leraar te worden. Een onmisbare voorwaarde hiervoor is dat universitaire docenten zelf goed onderwijs geven, dit belangrijk vinden en hierover enthousiast zijn. Universiteiten kunnen dit stimuleren door onderwijs en docentschap de juiste aandacht en waardering te geven.

Flexibiliteit in opleidingsroutes

De potentiële kandidaten die kunnen voorzien in de behoefte aan eerstegraadsleraren hebben uiteenlopende achtergronden. Daarom moeten de opleidingsroutes tot eerstegraadsleraar zo goed mogelijk aansluiten bij de reeds opgedane kennis en ervaring van de kandidaten, en bij hun wensen en behoeftes. De KNAW pleit bij het opleiden van academische leraren dan ook voor maatwerk. Er moet een verscheidenheid aan opleidingsroutes bestaan, zodat elke kandidaat kan kiezen welke route voor haar of zijn situatie het meest geschikt is.

Wegnemen van barrières

- *Betere integratie van vakinhoudelijke master en educatieve master.* Een van de meest gevolgde routes naar het leraarschap is die waarbij een student met een masterdiploma in het betreffende schoolvak nog een aanvullende eenjarige educatieve master volgt. Deze educatieve master is vooral gericht op de didactische aspecten van het vak en minder op de vakinhoud. Door veel studenten, zeker uit de exacte wetenschappen, wordt dit als weinig motiverend ervaren. De invoering van een *educational track* binnen de reguliere vakinhoudelijke masteropleiding kan hiervoor een goede oplossing zijn. Dit is bijvoorbeeld de keuze die de drie technische universiteiten in Nederland hebben gemaakt. Bij zo'n *educational track* krijgt een afgestudeerde naast een masterdiploma ook een eerstegraads lesbevoegdheid. Voorwaarde is dan wel dat ook tijdens de bachelorfase voldoende onderwijsvakken zijn gevolgd. De Rijksuniversiteit Groningen en de Universiteit Utrecht bieden al een tweejarige masteropleiding aan waarbij inhoudelijke vakkennis en voorbereiding op het leraarschap zijn geïntegreerd. Als onderdeel van het *Actieplan VSNU Lerarenagenda* is vastgelegd dat alle universiteiten zo'n tweejarige geïntegreerde masteropleiding gaan aanbieden. De KNAW ondersteunt dit streven van harte.

- *Subsidies voor zij-instromers en onbevoegden persoonlijk maken.* Door middel van subsidies en lerarenbeurzen wordt geprobeerd om meer zij-instromers en onbevoegden te stimuleren hun eerstegraadsbevoegdheid te halen. Dit is een positieve maatregel. De toekenning van deze subsidies aan een school – en niet aan een persoon – wordt in de praktijk echter als belemmering ervaren. Een school kan namelijk alleen voor leraren met een arbeidscontract een beroep doen op deze instrumenten. Leraren die nog niet bevoegd zijn, kunnen zij lang niet altijd in dienst te nemen. Bijvoorbeeld vanwege een gebrek aan formatieplaatsen, of omdat ze nog niet weten of de potentiële leraar wel geschikt is. De KNAW pleit ervoor om subsidies voor zij-instromers in plaats van aan scholen uit te keren aan de leraar in spe als voorlopige lening, net zoals dit met studiebeurzen gebeurt. Deze is dan zelf verantwoordelijk voor het behalen van de bevoegdheid, waarna de lening wordt kwijtgescholden. Bureaus die kandidaten werven voor het leraarsberoep krijgen hierdoor ook de mogelijkheid om meer zij-instromers te werven, en deze te helpen bij het behalen van hun bevoegdheid. Ze kunnen tevens een rol spelen bij de beoordeling van welke leraren het beste passen bij welke onderwijsinstellingen. Via deze intermediairs kan de beginnende leraar immers met een contract voor twee jaar op verschillende scholen werken. Hierdoor neemt de kans op een succesvolle instroom in het onderwijs toe.
- *Bekostiging zij-instromers in reguliere financiering universiteiten.* Bij de bekostiging van universiteiten is het aantal diploma's een belangrijke parameter. Dit geldt ook voor de educatieve masters. De zij-instromers die via de universitaire lerarenopleiding een educatieve master behalen, tellen hierbij niet mee. Voor hen geldt een aparte en complexe subsidieregeling. Het zal drempelverlagend werken als deze – potentieel grote – groep studenten onder de reguliere bekostiging gaat vallen. Dit zal universiteiten stimuleren om meer zij-instromers te werven.
- *Studenten financieel compenseren voor extra studiekosten.* Een lerarenopleiding die gevolgd wordt na het behalen van een wo-master is voor de betrokken student kostbaar. Deze afgestudeerden moeten – met reeds een masterdiploma op zak – een keuze maken tussen een betaalde baan op academisch niveau buiten het onderwijs, of nog een jaar investeren in een educatieve master. In economisch opzicht is deze investering voor veel afgestudeerden nagenoeg niet terug te verdienen [Cörvers, 2014]. Een regeling om studenten aan de universitaire lerarenopleidingen voor hun extra investering te compenseren, zal drempelverlagend werken. Zo'n regeling kan overigens ook beperkingen bevatten, zoals het aantal studenten per schoolvak. Voor de vakken waar een tekort aan leraren is, kunnen in aanvulling op financiële compensatie nog extra voordelen worden geboden, bijvoorbeeld een baangarantie.

Instroom van studenten uit brede bachelors onder voorwaarden mogelijk maken

Een deel van de studenten kiest voor een brede multidisciplinaire bacheloropleiding. Deze groep studenten heeft volgens de huidige eisen geen toegang tot een lesbevoegdheid via de educatieve minor of educatieve module (vastgelegd in de *Regeling verwantschapstabel educatieve minor*), noch via de educatieve master (brochure *Vakinhoudelijk masterniveau* van de gezamenlijke universitaire lerarenopleidingen). Deze regelingen sluiten een groep potentiële eerstegraadsleraren uit.

Flexibele opleidingsroutes vragen ook om maatwerk bij de toelating, selectie en certificering van kandidaten. Door vakinhoudelijke toetsen in te voeren, kan van geval tot geval worden gekeken of studenten geschikt zijn en welk studieprogramma zij nog zouden moeten volgen alvorens als leraar te kwalificeren.

De KNAW is van mening dat studenten afkomstig uit een brede bachelor **na aantoonbare geschiktheid** een bevoegdheid moeten kunnen behalen via de educatieve minor, educatieve module of educatieve master. Voor de educatieve minor en de educatieve module vergt dit aanpassing en verruiming van de *Regeling verwantschapstabel educatieve minor*. Voor de educatieve master ligt de bal bij de universiteiten. De KNAW roept het ministerie van OCW en de universiteiten op hier voortvarend werk van te maken. Beoogd

eindresultaat zouden per schoolvak vakinhoudelijke toegangseisen en geschiktheidsonderzoeken moeten zijn voor studenten van opleidingen die aan het schoolvak verwant zijn.

Hoe kunnen we de universitaire lerarenopleidingen beter maken?

Verdere versterking

- *Academische beroepsopleiding.* De universitaire lerarenopleiding is een academische beroepsopleiding. Dit betekent dat in de opleiding tot docent onderwijs en onderzoek, theorie en praktijk hand in hand gaan. De aankomende docenten leren in hun toekomstige werkomgeving: de school. Dit duale karakter moet de komende jaren verder worden ondersteund en versterkt, onder meer via het stimuleren van het vakdidactisch onderzoek rondom elk vak.
- *Samen opleiden.* Zowel bij het opleiden van academische leraren als bij verdere professionalisering van leraren die hun academische opleiding reeds achter de rug hebben, werken lerarenopleiding, faculteiten en middelbare scholen samen aan gemeenschappelijke doelen. Ze doen dit vanuit een gelijkwaardige positie, met aanvullende deskundigheid en met gemeenschappelijke opleidingsprincipes. Samen zorgen ze voor een goede verbinding tussen theorie en praktijk, tussen onderzoek en onderwijs, en tussen vakinhoud, (vak)didactiek en schoolpraktijk. Deze driehoek (lerarenopleiding, faculteit en school) moet verder worden verstevigd.
- *Positionering lerarenopleiding in de universiteit.* De universitaire lerarenopleidingen werken samen met verschillende faculteiten, vakdisciplines en scholen. Een goede verankering van de lerarenopleiding in de universiteit en een goede zichtbaarheid voor de vakdisciplines en de scholen is daarbij essentieel.

Versterken positie van de vakdidactiek

Een goede beheersing van vakdidactiek is – naast communicatieve en pedagogische vaardigheden – cruciaal om te kunnen excelleren als leraar. Het gaat hierbij niet alleen om de verschillende manieren waarop de inhoud van een vak op het juiste niveau kan worden uitgelegd en overgebracht, maar ook om hoe leerlingen zich die inhoud en vaardigheden eigen maken. Wat zijn daarbij de problemen? Wat zijn de veelvoorkomende misverstanden? Vakdidactiek verdient dus een prominente plaats in zowel de initiële lerarenopleiding als de nascholing. Daarbij is het wenselijk dat vakdidactici zelf gepromoveerd zijn en dat zij naast het onderwijs dat zij geven ook nog steeds vakdidactisch onderzoek uitvoeren. Dit type onderzoek, gericht op het vak in de context van de school, zou expliciet moeten worden opgenomen in het onderzoeksprogramma van de lerarenopleiding. Er moet ruimte worden gecreëerd om voldoende vakdidactici aan te stellen en het toegepaste karakter van het onderzoek moet worden verdisconteerd in de outputcriteria.

Hoe houden we jonge leraren in het onderwijs?

Meer studenten naar de universitaire lerarenopleidingen krijgen, is slechts een eerste stap naar meer academisch geschoolde leraren. Vervolgens moeten de afgestudeerden ook daadwerkelijk in het onderwijs aan de slag gaan én blijven. Momenteel werkt 78% van de afgestudeerden aan de universitaire lerarenopleidingen een jaar na afstuderen in het onderwijs. Na acht jaar is dit nog 71% [CPB, 2017]. Dit is iets lager dan bij de eerstegraadsleraren met een hbo-opleiding (88% respectievelijk 76%). Hier is dus nog verbetering mogelijk.

Betere begeleiding van de startfase

De inductiefase is van groot belang voor een succesvolle start van de lerencarrière. Hiervoor is allereerst aandacht en begeleiding nodig voor de startende leraar vanuit de school en de opleidingsinstituten. De HR-functionaris van de school heeft hierin een belangrijke taak. Daarnaast is het van belang dat startende leraren de gelegenheid krijgen om een goede balans te vinden tussen hun eigen wensen en verwachtingen en die van de school. Daarbij gaat het om leeromgeving, cultuur, leerlingensamenstelling, onderwijsvisie en samenwerking met collega's. Als de verwachtingen van school en de startende leraar niet op elkaar aansluiten, is het afbreukrisico groot. Leraren die hierover struikelen verlaten vaak niet alleen de betreffende school, maar ook het onderwijs. Het moet gemakkelijker worden voor startende leraren om snel te ervaren welk type school bij hem of haar past. Sommige intermediairs in de onderwijsmarkt² bieden startende leraren een meerjarig contract, waarbij ze bij verschillende scholen ervaring kunnen opdoen. Dergelijke initiatieven verdienen bredere navolging.

De universitaire lerarenopleidingen hebben samen met de hbo-opleidingen de afgelopen drie jaar op ruim de helft van alle middelbare scholen driejarige begeleidingsprogramma's voor startende leraren ontwikkeld. Deze programma's zijn een succes. Dit soort initiatieven moet worden gestimuleerd en gecontinueerd.

Ontwikkelen van doorlopende leerlijnen voor leraren

Na een initiële opleiding is een academisch opgeleide docent startbekwaam. Maar ook daarna moet een leraar zich blijven ontwikkelen. Dat betekent dat scholen, lerarenopleidingen en faculteiten niet alleen een gezamenlijke verantwoordelijkheid hebben voor de initiële opleiding, maar ook voor de inductiefase en verdere professionalisering en nascholing van leraren. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door intensivering van de vaak al bestaande samenwerkingen tussen scholen en lerarenopleidingen. De positie van de universitaire lerarenopleidingen hierin moet verder worden versterkt. Zij kunnen bijvoorbeeld regionale steunpunten terzijde staan die voor alfa-, bèta- en gammavakken helpen bij professionalisering op het gebied van de vakdiscipline en vakdidactiek. Lerarenopleidingen kunnen ook zelf vakdidactisch onderzoek uitvoeren en vakdidactische nascholing aanbieden. Een basisvoorwaarde hiervoor is dat vakdidactici bij de lerarenopleidingen – binnen hun veelal parttime-aanstelling – voldoende gelegenheid krijgen om vorm te kunnen geven aan de doorlopende leerlijnen.

Verbeteren van de arbeidsmobiliteit

Het onderwijs draait om 'leren'. Daarom is het opmerkelijk dat bij veel onderwijsinstellingen het continu blijven leren van de leraren zélf er bekaaid vanaf komt. Permanente bijscholing van leraren is noodzakelijk om aangesloten te blijven op de nieuwe ontwikkelingen in het vak. Zij is ook noodzakelijk omdat goed onderwijs leraren vraagt die aangesloten zijn bij actuele maatschappelijke thema's, zoals globalisering, digitalisering en de verbinding tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Bij onderwijsinstellingen heeft 'mobiliteit' over het algemeen een negatief imago: alleen medewerkers die niet meer goed functioneren moeten bewegen. Als gevolg daarvan wordt mobiliteit nog onvoldoende ingezet om leraren de kans te bieden zich verder te ontwikkelen door kennis en kunde op te doen bij andere scholen, vakgroepen, sectoren en met een ander type leerlingen. Laat staan dat mobiliteit wordt toegepast om de inzetbaarheid van medewerkers op de lange termijn te vergroten. De *human resource*-functie bij onderwijsinstellingen beperkt zich veelal tot een personeelsfunctionaris die zich voornamelijk bezighoudt met praktische zaken en niet of onvoldoende met de professionele ontwikkeling, doorgroei, doorstroom en het behoud van de leraren.

Het vak aantrekkelijker maken door betere binding met actueel onderzoek

Een van de manieren om de aantrekkelijkheid van het leraarschap te vergroten is door te zorgen voor een betere aansluiting van de leraren op actueel onderzoek of R&D. Dit kan bijvoorbeeld door duurzame relaties aan te gaan tussen middelbare scholen en vakgroepen aan de (regionale) universiteit. Als leraren direct betrokken zijn bij lopend onderzoek, werken ze samen met hun vakinhoudelijke collega's aan de universiteit en worden ze regelmatig op het hoogste niveau bijgeschoold. Om dit mogelijk te maken,

---

² Bijvoorbeeld Randstad Onderwijs.

zouden academisch geschoolde leraren hiervoor ten minste een dagdeel per week vrijgeroosterd moeten worden. NWO en het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) bieden met de promotiebeurs voor leraren en het programma Praktijkgericht onderwijsonderzoek financiële mogelijkheden voor de combinatie onderwijs en onderzoek. Bij universiteiten moeten docentwerkplaatsen en programma's worden opgezet om dit handen en voeten te geven. Denk bijvoorbeeld aan lezingen door toponderzoekers, gezamenlijk uitvoeren van onderzoek (waar leerlingen bij betrokken kunnen worden), een leraar die voor een dag per week als gast wordt aangesteld in de vakgroep, of een leraar die naast het geven van onderwijs een promotietraject uitvoert. De wetenschapsknooppunten die bij veel universiteiten zijn opgezet als schakel tussen universiteit en het onderwijs zouden hierbij misschien een rol kunnen spelen.

Arbeidsvoorwaarden voor leraren

Verhoging van de lerarensalarissen wordt vaak genoemd als middel om het imago en de aantrekkelijkheid van het lerarenberoep te vergroten. Hoewel de perceptie van veel potentiële leraren misschien anders is, lijkt de huidige salariëring geen groot knelpunt meer. Het maximum maandsalaris in de LD-schaal van de cao voor het voortgezet onderwijs – waarin ongeveer 27 procent van de leraren zit – bedraagt 5.279 euro. Dit is vergelijkbaar met bijvoorbeeld het salaris van een universitair docent of een senior beleidsmedewerker bij de overheid. Ook het CPB concludeert in recent onderzoek dat het salaris geen grote prikkel is voor leraren om buiten het onderwijs te gaan werken [CPB, 2017]. In dit onderzoek heeft het CPB de uurlonen van leraren vijf jaar na hun afstuderen vergeleken met de uurlonen van wo-afgestudeerden buiten het onderwijs. De uurlonen van afgestudeerden aan de universitaire lerarenopleidingen wijken niet sterk af van de overige afgestudeerden, al zijn er verschillen per schoolvak. Voor de hbo-geschoolde eerstegraadsleraren is de kans op een redelijk hoog uurloon zelfs groter in het onderwijs.

Niet alleen salaris is een belangrijke arbeidsvoorwaarde, maar ook de baanzekerheid en de mogelijkheden om werk en privé te kunnen combineren. Op dit punt zijn de voorwaarden voor leraren niet slecht te noemen. In 2015 had 82% van de vo-leraren een vast contract [VOION, 2016], waarbij er wel grote regionale verschillen zijn. In de Randstad hebben leraren relatief vaak een tijdelijk contract. Deeltijd is erg gebruikelijk onder leraren; 43% werkte in 2013 parttime, waarbij dit wel vaak relatief grote deeltijdbanen zijn (gemiddelde deeltijdfactor 0,81). De meeste leraren geven aan vrijwillig in deeltijd te werken (87%). Het imago van het lerarenberoep kan worden verbeterd door deze relatief gunstige arbeidsvoorwaarden te belichten.

Verantwoording

Het idee voor deze *position paper* is ontstaan in de adviesraden van de KNAW. Verschillende leden van deze adviesraden hebben aangegeven zich zorgen te maken over het dalend aantal academisch geschoolde leraren in het voortgezet onderwijs. Voor de inhoudelijke uitwerking van deze *position paper* is gebruik gemaakt van een brainstormgroep die bestond uit:

- Eugène Bernard, bestuursvoorzitter van Ons Middelbaar Onderwijs (OMO)
- Hester Bijl, vicerector magnificus Universiteit Leiden
- José van Dijck, president KNAW
- Suzanne von der Dunk, directeur Randstad Onderwijs
- Carl Figdor, hoogleraar Radbouduniversiteit Nijmegen en voorzitter KNAW commissie voor Basis- en Voortgezet Onderwijs
- Jelle Koopmans, universitair hoofddocent Universiteit van Amsterdam en ex-voorzitter KNAW raad voor Geesteswetenschappen
- Wim van Saarloos, vicepresident KNAW
- Vinod Subramaniam, rector magnificus Vrije Universiteit Amsterdam

- Klaas van Veen, hoogleraar Rijksuniversiteit Groningen, directeur universitaire lerarenopleiding RUG en voorzitter Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen
  - Theo Wubbels, hoogleraar Universiteit Utrecht, VSNU programmamanagement lerarenopleidingen.
- Arie Korbijn, senior beleidsmedewerker van de KNAW, trad op als secretaris en redacteur.

De *position paper* is vervolgens ter controle en commentaar voorgelegd aan de KNAW-adviesraden en vastgesteld door het KNAW-bestuur. De KNAW is veel dank verschuldigd aan de brainstormgroep en de adviesraden voor hun inbreng. De leden hiervan zijn niet verantwoordelijk voor de inhoud.

Referenties

- Centerdata (2015). De toekomstige arbeidsmarkt voor onderwijspersoneel po, vo, en mbo 2015-2025. Tilburg.
- Cörvers, Frank (2014). De arbeidsmarkt voor leraren: theorie, beleid en werkelijkheid. Rede, in verkorte vorm uitgesproken bij de openbare aanvaarding van het ambt van hoogleraar onderwijsarbeidsmarkt aan de Universiteit van Tilburg op 6 juni 2014.
- CPB (2017). Paden naar leraarschap. CPB Notitie 10 februari 2017. Den Haag.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). Lerarenagenda 2013-2020: de leraar maakt het verschil.
- NVAO (2016). Universitaire lerarenopleidingen. Systeembrede analyse.
- NVAO en Inspectie van het Onderwijs (2016). Van verleden naar toekomst: de universitaire lerarenopleidingen. Aandachtspunten voor de opzet van nieuwe opleidingen.
- OCW en VO-Raad (2014). Klaar voor de toekomst! Samen werken aan onderwijskwaliteit, Sectorakkoord VO 2014-2017.
- QANU (2015). Universitaire Lerarenopleidingen in Nederland. Op het snijvlak van academie en professie. State of the art-rapport.
- Regioplan (2015). ONDERWIJS WERKT! Rapportage van een enquête onder directie/management en docenten uit het po, vo, mbo en hbo. Meting 2015. Amsterdam.
- SEO Economisch onderzoek (2016). Effecten van een masteropleiding op leraren en hun omgeving. Amsterdam.
- Voion, het Arbeidsmarkt & Opleidingsfonds voor het voortgezet onderwijs (2016). Onderwijsatlas voortgezet onderwijs. De onderwijsarbeidsmarkt in beeld.
- VSNU (2007). Universitaire lerarenopleidingen (ULO'S), Vakinhoudelijk masterniveau. Visie van de ULO's op het academisch gehalte van eerstegraads leraren. Den Haag.
- VSNU (2013). Actieplan Lerarenagenda Nederlandse Universiteiten. Den Haag.
- VSNU (2017). De Staat van de Universitaire Lerarenopleiding 2017. Den Haag.

Bijlage: cijfers over onderwijs

Tabel 1: Werkgelegenheid voor leraren naar schoolvak

Schoolvak	Werkgelegenheid in fte op eerstegraads niveau (2015)	Werkgelegenheid in fte op alle graadsniveaus (2015)
Nederlands	1395	6069
Duits	638	2455
Engels	1314	5083
Frans	508	2165
Biologie	853	2787
Informatica	180	419
Natuurkunde	641	1827
Scheikunde	676	1484
Wiskunde	1632	5807
Aardrijkskunde	494	2042
Economie	1241	3007
Geschiedenis	749	2411
Levensbeschouwing	301	961
Maatschappijleer	502	2004
Techniek	0	1962
Gezondheidszorg en welzijn	0	1021
CKV, Kunstvakken	832	4131
Klassieke talen	396	776
Lichamelijke opvoeding	732	3989
Overige vakken	1024	6148
Praktijkonderwijs	0	2083
Totaal eerstegraads	14108	58631

Bron: CentERdata (2015)

Tabel 2: Aantal gediplomeerden in 2015 naar opleidingstype

Schoolvak	Aantal gediplomeerden 1e graads HBO (2015) volgens STAMOS	Aantal gediplomeerden 1e graads ULO (2015) volgens STAMOS	Aantal gediplomeerden 1e graads ULO volgens ICL 2014-2015
Nederlands	67	84	99
Duits	28	15	35
Engels	53	52	119
Frans	22	25	38
Overige talen	5	85	48
Biologie	31	59	83
Informatica	0	0	4
Natuurkunde	21	12	30
Scheikunde	18	15	34
Wiskunde	72	22	53
Overig Exact	0	101	2
Aardrijkskunde	35	54	75
Economie	59	101	88 (incl M&O)
Geschiedenis	40	66	103
Levensbeschouwing / godsdienst	8	12	18
Maatschappijleer	8	196	79
Overig maatschappij	0	38	26 (filosofie)
Beeldende vorming	102	0	0
Overig kunst	0	12	35
Lichamelijke opvoeding	667	0	0
Totaal	1236	949	969
Totaal exclusief leraren lichamelijke opvoeding	569	949	969

Bron: Stamos en Interuniversitaire Commissie Lerarenopleidingen

Deze publicatie kan als volgt worden aangehaald:
KNAW (2017). *Academisch gevormde leraren in het
voortgezet onderwijs. Position paper*. Amsterdam,
KNAW.